

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ОСВІТИ УКРАЇНИ

У статті розглянуто особливості організації профорієнтаційної роботи зі школярами в зарубіжних країнах у зв'язку із необхідністю розвитку професійної орієнтації в умовах реформування системи освіти України. Визначено спільні підходи різних країн до організації профорієнтаційної роботи зі школярами і запропоновано напрями її розвитку в Україні.

Ключові слова: професійна орієнтація, професійний вибір, професійне самовизначення школярів.

Постановка проблеми. Соціально-економічні, політичні та культурні зміни в українському суспільстві зумовлюють необхідність оновлення всієї системи освіти. У Національній доктрині розвитку освіти в Україні підкреслено те, що освіта має стати стратегічним ресурсом поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету і конкурентоспроможності держави на міжнародній арені [1]. Проте реформування в системі освіти, у тому числі в контексті світових і європейських інтеграційних процесів, викликає необхідність звернути увагу на систему професійної орієнтації, яка покликана допомогти молодій людині здійснити усвідомлений і правильний професійний вибір ще під час здобуття загальної середньої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізуючи результати останніх досліджень організації профорієнтаційної роботи як інших авторів, так і власних можна стверджувати, що в Україні відсутня дієва система допомоги школярам у виборі професійної діяльності. Це проявляється у відсутності як державних так і недержавних організацій, які б цілеспрямовано займалися вирішенням даної проблеми. Педагогічні працівники (вчителі, практичні психологи, соціальні педагоги) недостатньо підготовлені до системної роботи з підготовки школярів до вибору професії

[2; 3; 4; 5]. Як зазначає М. Янцур, основними характерними труднощами профорієнтаційної роботи в загальноосвітніх навчальних закладах є відсутність науково обґрунтованої системи профорієнтації учнівської молоді, сучасної науково-методичної літератури з цієї проблеми; застарілі підходи до організації роботи; слабка матеріально-технічна база шкіл; втрата інтересу та довіри до профорієнтаційних заходів з боку батьків та учнів; низький рівень знань і вмінь психологів і педагогів з профорієнтації та методики її проведення, відсутність педагогічних вишів, які б здійснювали підготовку профорієнтологів для загальноосвітніх навчальних закладів [2]. Окрім того Д. Закатнов зазначає, що для розв'язання комплексу проблем, детермінованих необхідністю інформаційно-психологічного забезпечення і підтримки процесу професійного самовизначення та професійної самореалізації особистості, необхідно створити розгалужену систему профконсультаційної допомоги. Упровадження нових правил прийому до ВНЗ за результатами зовнішнього незалежного тестування ставить під сумнів перспективи збереження факультетів довузівської підготовки, які певною мірою здійснювали професійну орієнтацію серед потенційних абітурієнтів. Слід зазначити, що в Україні сьогодні не здійснюють підготовку фахівців із профорієнтації. Недостатньо уваги приділено й медико-фізіологічним аспектам профорієнтаційної роботи [3]. У будь-якому випадку відновлення та розвиток профорієнтаційної роботи зі школярами потребує нормативного забезпечення, об'єднання зусиль та координацію роботи як державних органів управління, так і роботодавців.

Метою статті є обґрунтування основних напрямів розвитку професійної орієнтації школярів у відповідності до завдань реформування системи освіти України на основі аналізу зарубіжного досвіду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні зміни в системі освіти України обумовлені об'єктивною необхідністю інтеграції України в європейський освітній простір. Найважливішими напрямками реформування системи освіти України є перехід на профільну старшу школу,

запровадження нової системи вступу до вищих навчальних закладів тощо. Проаналізуємо більш ретельно ці питання з огляду необхідності реалізації профорієнтаційних завдань.

Створення профільної старшої школи, передбаченої в «Концепції профільного навчання у старшій школі» (2013 р.), система вступу до ВНЗ відповідно до Закону України «Про вищу освіту» (2014 р.) вимагає психолого-педагогічної допомоги учням 8-9 класів у виборі подальшого профілю навчання. Така допомога має включати в себе:

- професійну просвіту школярів, що має забезпечити формування в учнів уявлень, понять та знань про соціально-економічні, психологічні і фізіологічні умови правильного вибору професії, виховання позитивного відношення школярів до різних видів діяльності, формування мотивованих професійних намірів з урахуванням бажань і власних можливостей та суспільних потреб у працівниках різних професій. Професійна просвіта суттєво впливає на розширення можливостей мотивованого вибору профілю навчання і подальшого професійного самовизначення;

- професійну діагностику в процесі до профільного навчання, спрямовану на вивчення індивідуальних особливостей учнів, їхніх професійних інтересів і схильностей, стану здоров'я тощо;

- професійні проби, що передбачають формування досвіду професійної діяльності з допомогою спеціально організованої, професійно спрямованої навчально-трудової пізнавальної діяльності;

- професійну консультацію, покликану допомогти учневі з'ясувати свої власні якості, спрямувати розвиток його інтересів і здібностей, надати кваліфіковані поради щодо вибору шляхів профільної підготовки та професійної діяльності після закінчення школи.

Забезпечити реалізацію всіх завдань з підготовки школярів до вибору професії в умовах профільного навчання неможливо лише зусиллями загальноосвітніх навчальних закладів, оскільки педагогічні працівники не володіють спеціальною профорієнтаційною підготовкою. Водночас державна

служба зайнятості України не уповноважена проводити профорієнтаційну роботу зі школярами - її діяльність спрямована на доросле населення, яке потребує допомоги у працевлаштуванні, перекваліфікації тощо. Необхідно започатковувати якісно нові способи організації профорієнтаційної роботи зі школярами шляхом поєднання зусиль школи, держави і громадськості з надання учнівській молоді якісних профорієнтаційних послуг. З цією метою проаналізуємо досвід зарубіжних партнерів щодо організації профорієнтаційної роботи з молоддю.

Особливо дієвим вважають досвід організації державної системи профорієнтаційної роботи в Німеччині, де розроблено детальний опис основних професій, видана і постійно оновлюється багатотомна енциклопедія професій. У школах Німеччини обґрунтованому вибору професії значною мірою сприяє політехнічний характер навчання, єдність трудової підготовки і професійної орієнтації.

Система професійної орієнтації в Німеччині охоплює дітей і підлітків з дитячого садка до етапу працевлаштування випускників професійних навчальних закладів і їх адаптації на виробництві. У навчальному процесі школи існують предмети, в межах яких розглядаються питання підготовки до вибору професії. Завданням школи в Німеччині є забезпечення можливості колективного обговорення проблеми вибору професії. Водночас школа має ознайомити учнів з інформацією про якомога більшу кількість професій шляхом організації зустрічей із представниками різноманітних професій і спеціальностей. Державна профорієнтаційна служба Німеччини визначає реальні потреби всіх галузей економіки в кадрах в цілому і в кожному економічному регіоні, по кожній професії. [6; 7.] Профконсультанти профінформаційних центрів на біржах праці беруть активну участь у навчальному процесі шкіл шляхом проведення спеціальних занять, діагностичних тестів та індивідуальних консультацій. Наслідком такої діяльності є ведення учнями Робочого зошита, у якому фіксується загальна

інформація про сім'ю, інтереси, схильності, професійні плани, попередній вибір професії.

Ефективність профорієнтаційної діяльності в Японії багато в чому визначається використанням методики, розробленої ректором університету Асія професором Фукуяма [7]. Ця методика тривалий час використовується в японських школах. «F-тест» (або «анкета Фукуяма») передбачає глибокий самоаналіз та добір інформації про професії, з однією з яких учень має визначитись як майбутньою. Слід зазначити, що головна інновація професійної орієнтації в Японії полягає у здійсненні практичних проб, за якими кожен учень має змогу перевірити свій теоретичний вибір в умовах які не відрізняються від реальних. В Японії учні 7-9 класів щороку обирають роботи з 16 фіксованих галузей праці, які об'єктивно відображають ринок праці та передбачають взаємодію з людиною, природою, технікою, знаковими системами чи художніми образами.

За три роки школярі мають змогу спробувати себе у 48 таких професійних випробуваннях, результат яких разом із результатами позашкільної діяльності за фахом, обов'язково фіксуються у F-тесті. Інформація про результати кожного школяра обробляється та систематизується за допомогою комп'ютерних програм. Згодом учителі можуть запропонувати окремим школярам чи цілому класові додатково попрацювати або скористатися іншими професійними програмами. [8].

У США професійна орієнтація здебільшого реалізується в середніх школах і службах зайнятості. У середніх школах профорієнтаційну роботу здійснюють вчителі у процесі викладання загальноосвітніх дисциплін і спеціальні інструктори з профорієнтації. Дітей знайомлять з професіями у віці від 5 до 14 років, зокрема в межах курсу «Розвиток кар'єри». Починаючи з так званих нульових класів, учні з'ясовують власні уподобання, а відтак, вже в юному віці можуть планувати кар'єру. Інструктор з профорієнтаційної роботи веде особову справу кожного учня, в якій відображає успішність навчання з предметів, результати шкільних тестів, соціальний стан, відомості

про сім'ю, предмети, які зацікавили учня, розвиток здібностей, інтереси, нахили, індивідуальні психофізіологічні особливості, фізичні дані, стан здоров'я тощо.

У старшій школі, яка за віком відповідає нашим 9-11 класам, впроваджується спеціалізована освіта. Окрім обов'язкових навчальних дисциплін, учні старшої школи мають змогу самостійно обирати собі додаткові заняття, вибір яких ґрунтується на системі тестування. Наприклад, тест Крейсі, що використовується під час відбору кандидатів на ту чи іншу вакансію, складається з 70 питань. У підсумку респондент отримує детальний опис індивідуальних рис характеру, дані про наявність професійно значущих якостей особистості.

Коли учень з'ясував свої здібності, визначив рівень фізичної та розумової підготовки, він має отримати якомога більше інформації про професії, які окреслюються результатами діагностики. Зважаючи на це, професійні заняття розподіляються за двома фокусами інтересів: міжособистісні стосунки та діяльність, не пов'язана з «людським фактором». Таким чином, майбутні фахівці мають нагоду апробувати себе у професійній практичній діяльності, зокрема, пройти практику у дитсадку, лікарні, майстерні. Підлітки регулярно відвідують навчально-виробничі комбінати, де є змога обрати заняття за своїми здібностями. Якщо обрана спеціальність не сподобалася – пропонують інші. Гарантом успіху профорієнтаційної роботи у старшій школі є можливість перевірити здібності, схильності, уподобання старшокласника у відповідності з вимогами обраного фаху [7].

У Франції за успіхами і схильностями дитини спостерігає класний керівник з моменту вступу в коледж (11 років). Вивчення схильностей дитини – постійна робота, що проводиться вчителями та радниками з профорієнтації. У будь який момент учень може звернутися за інформацією до Центру інформації та професійної орієнтації. Ця робота сприяє визначенню подальшої програми навчання для учнів 3 – 1 класів.

Педагогічна рада, на яку запрошуюються представники від школярів і батьків, а також мерії, підприємств, соціальних установ, після закінчення навчального року приймає рішення про професійну орієнтацію випускників 3-го класу, після узгодження цього рішення із сім'ями випускників та самими учнями. Подальше навчання здійснюється за загальноосвітніми або професійними програмами, вибір яких ґрунтується на консультаціях, що проводяться психологами-радниками з професійної орієнтації. У ліцеї (після другого класу) учні вибирають відповідно до своїх схильностей і успіхів одну із секцій: літературну, наукову, технологічну, економічну чи професійну [9; 10].

Створення системи професійної орієнтації в Канаді викликано розумінням того, що в сучасних умовах середні навчальні заклади самостійно неспроможні організувати якісну підготовку до вибору професії. Тому робота з учнями розпочинається в ранньому підлітковому віці і не обмежується діяльністю школи. Для молоді Канади найважливішою формою пізнання світу професій є самостійні заняття в спеціалізованих центрах професійної орієнтації. У них можна здобути інформацію в електронному вигляді про найголовніші професії, а також здійснити діагностику професійно-важливих якостей особистості. Це дає змогу старшокласникам порівняти вимоги професій із власними якостями [11].

У навчальних програмах англійських школярів передбачено практичні заняття з більшості елементарних видів діяльності, які становлять основу багатьох професій. Отож британські школярі можуть самостійно визначити, що більше їм імпонує, і на основі цих знань обирати свою майбутню професію. У цьому їм допомагає й те, що у низці регіонів Великої Британії тривалі навчальні курси розбиваються на окремі модулі, які гнучко поєднуються один з одним. Реально це означає, що профорієнтаційна робота допомагає англійським школярам вибудовувати і переглядати під час навчання свої індивідуальні програми. Значну роль у здобутті навичок, які допоможуть у подальшому виборі професії, відіграє імітаційне моделювання

(ділові ігри, виробниче моделювання) та спостереження за виробничими процесами (відвідання підприємств, спостереження за роботою). Частина шкіл організує навчальні міні-підприємства, в яких учні самі утворюють компанію або кооператив, що здійснює виробництво товарів або надає послуги і де використовуються всі види управлінської діяльності, продажу продукції та послуг. Такі проекти дають змогу школярам навчитися брати на себе відповідальність і керівництво своїми діловими задумами; встановити свої можливості в пошуках реальної роботи для себе або оволодіти підприємницькими навичками в малому бізнесі; зайняти активнішу позицію у вирішенні життєвих проблем [7; 9].

Порівняння зарубіжного досвіду профорієнтаційної роботи зі школярами (табл.1) сприяє виокремленню спільних підходів до її організації.

Таблиця 1.

Порівняння особливостей організації профорієнтаційної роботи в різних країнах світу

Особливості організації профорієнтаційної роботи	Німеччина	США	Японія	Велика Британія	Канада	Франція	Україна
Наявність в країні спеціальної служби з профорієнтації	+	+	+	+	+	+	-
Наявність спеціальних фахівців з професійної орієнтації в школі	+	+	+	+	+	+	-
Можливість практичних професійних проб	+	-	+	+	+	-	-
Законодавче забезпечення профорієнтаційної роботи	+	+	+	+	+	+	-

Серед них найважливішими є: організація профорієнтаційної роботи регулюється на законодавчому рівні; наявність спеціалізованих служб, що надають інформаційну, діагностичну, консультаційну допомогу учням різних типів шкіл; в загальноосвітніх навчальних закладах провідних країн світу існують спеціально підготовлені працівники з професійної орієнтації; у

багатьох країнах світу школярі можуть спробувати себе у трудовій діяльності різного спрямування як у стінах школи так і на виробництві.

Висновки. Отже, аналіз зарубіжного досвіду організації профорієнтаційної роботи свідчить про наявність у більшості країн державної системи, що охоплює різні освітні та державні та приватні інституції, діяльність яких спрямована на допомогу учням у виборі майбутньої професії. Це є підставою для визначення напрямів розвитку професійної орієнтації школярів в Україні:

1. Законодавче забезпечення організації системи професійної орієнтації школярів, з визначенням обов'язків і відповідальності його учасників.

2. Участь держави в організації профорієнтаційної роботи зі школярами через відповідні інституції (центри зайнятості населення, профконсультаційні бюро тощо).

3. Підготовку спеціалістів з професійної орієнтації для роботи в загальноосвітніх навчальних закладах (профорієнтологи, профконсультанти тощо).

Вважаємо, що подальші дослідження необхідно спрямувати на обґрунтування змісту визначених напрямів розвитку системи професійної орієнтації школярів в Україні.

Література

1. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта України. – 2002. – 23 квітня.

2. Янцур М. С. Теоретико-методичні засади профорієнтаційної підготовки майбутніх учителів технологій / М. С. Янцур // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. – 2012. – Випуск 5. – С. 15-26

3. Закатнов Д. О. Стан і проблеми професійної орієнтації / Д. О. Закатнов // Педагогічний досвід у професійно-технічній освіті : Методичний журнал. -2009. - квітень. - С. 3-8.

4. Коломієць М. Б. Проблема підготовки класного керівника до організації профорієнтаційної роботи / М. Б. Коломієць // Проблеми підготовки сучасного вчителя : збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [ред. кол.: Побірченко Н.С. (гол.ред) та ін.]. – Умань: ФОП Жовтий О. О., 2013. – С.176-182

5. Чорна І. М. Формування психологічної готовності майбутнього вчителя до профорієнтаційної роботи у школі : автореф. дис. ..канд. психол. наук : 19.00.07 / І. М. Чорна. – К., 2003. – 20, [1] с.

6. Абашкіна Н.В. Педагогічні та психологічні основи діяльності служб професійної орієнтації в Німеччині / Н.В.Абашкіна.- Ніжин: вид-во НДПУ ім.М.Гоголя, 2006.– 91 с.

7. Вискребенцева, М. В. Професійна підготовка молоді в країнах далекого зарубіжжя: Німеччина, США, Японія, Велика Британія / М. В. Вискребенцева // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2013. – Вип. 30. – С. 109–116.

8. Озерська О.Ю. Професійна підготовка вчителів у вищих навчальних закладах Японії: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Професійна педагогіка» / О.Ю.Озерська. – Харків, 2006. – 24 с.

9. Турчина Л.А. Особенности профориентации учащейся молодежи в зарубежных странах / Л.А.Турчина // Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского Серия «Проблемы педагогики средней и высшей школы». Том 26 (65). – 2013 г. №1. – С. 216-227.

10. Парис Д. Школьное образование во Франции [Электронный ресурс] / Парис Д. // Вопросы Интернет образования: электронный журнал. – 2004. – №24. – Режим доступа до журн: http://vio.fio.ru/vio_24/cd_site/Articles/art_1_14.html.

11. Гриншпун С. С. Профориентация учащихся: зарубежный опыт / С.С.Гриншпун // Педагогика. – 2005. - № 7.- С. 100-105

Н.Б.Коломиец

РАЗВИТИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ОРИЕНТАЦИИ ШКОЛЬНИКОВ В УСЛОВИЯХ РЕФОРМИРОВАНИЯ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ УКРАИНЫ

В статье рассмотрены особенности организации профориентационной работы со школьниками в зарубежных странах в связи с необходимостью развития профессиональной ориентации в условиях реформирования системы образования Украины. Определены общие подходы разных стран к организации профориентационной работы со школьниками и предложены направления её развития в Украине.

Ключевые слова. Профессиональная ориентация, профессиональный выбор, профессиональное самоопределение школьников.

M.B.Kolomiets

PUPILS' VOCATIONAL ORIENTATION DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF UKRAINIAN EDUCATIONAL SYSTEM REFORMATION

This article deals with the peculiarities of vocational work with students in foreign countries, in relation to the need of vocational orientation in the context of Ukrainian educational system reformation. The paper has determined a common approach to vocational orientation of students in different countries and has suggested directions of its development in Ukraine.

Keywords: vocational orientation, career choices, students' professional identity.